

235

MAIG
2014

L'OTAN ALS SEIXANTA-CINC

Pere Vilanova, Catedràtic de Ciència Política (UB)
investigador sènior associat de CIDOB

L'OTAN, organització militar de l'Aliança Atlàntica, compleix aquest 2014 la respectable edat de seixanta-cinc anys, no és poca cosa, alguns parlen de "tercera edat", altres de "segona joventut", però la veritat és més complicada de llegir.

Al 2014 l'OTAN és sobretot un compendi de paradoxes. Tot i que el seu perfil és militar, es tracta sobretot d'una aliança política, que ha travessat la història contemporània des de 1949 fins avui, la Guerra Freda, la caiguda del Comunisme Soviètic -la seva autèntica raó de ser-, i aquests darrers vint-i-cinc anys "post-bipolars" tan complicats d'entendre.

La primera paradoxa és que des de 1949, el text fundacional, el Tractat de Washington o més formalment el Tractat de l'Atlàntic Nord, sembla haver complert la seva funció com a tractat internacional. No ha hagut de ser modificat, excepte dos detalls menors: el 1951 es va afegir una menció a les illes mediterrànies territoris d'estats membres (per Turquia i Grècia, que van ingressar al 1951), i el 1962 desapareix l'anacrònica menció als "departaments francesos" (com Algèria) que entraven en el concepte de protecció territorial. La independència d'Algèria va tancar el debat. Ara bé, la clau d'aquesta estabilitat i immutabilitat del text es deu a que, si el llegiu avui (és a la web de l'OTAN), la seva formulació és tan oberta, tan poc conjuntural, que valdria per a tots els temps. En canvi, allò que sí ha canviat -mes d'un cop- són coses com les estructures operatives militars de l'OTAN, el nombre de membres en créixer fins a vint-i-vuit a dia d'avui, i altres estructures complementàries.

Però la paradoxa rau en el detall. En allò que sí és molt precís el Tractat és en el camp geogràfic d'aplicació, que és, literalment, l'Atlàntic Nord, al nord del Tròpic de Càncer, incloses algunes illes del Mediterrani que són part d'estats membres de l'Aliança. No parla però, de cap Meridià, no posa límits d'actuació cap a l'orient. De manera que si el camp d'operacions hagués de ser literalment l'Oceà Atlàntic Nord, més les Balears, Còrsega, Sardenya i tota illa o illot de Turquia o Grècia, llavors què hi fa l'OTAN a l'Afganistan? A Brussel·les, seu de l'Aliança Atlàntica, aquestes preguntes no interessen gaire o susciten un lleu somriure de suficiència. Però hi ha una falla entre la lletra del Tractat i la dinàmica operativa de l'OTAN.

Una segona paradoxa és encara més seriosa. L'OTAN va complir -hi ha unanimitat entre els experts- les funcions assignades durant tota la Guerra Freda: la

dissuasió militar davant l'enemic central, de fet únic, la Unió Soviètica. No va haver-hi guerra efectiva directa entre l'Est i l'Oest, malgrat que l'OTAN i el Pacte de Varsòvia (organització homòloga del bloc soviètic) es van mirar fixament als ulls durant quaranta-cinc anys. Amb alguns ensurts: crisi de Berlín (1953, 1961), les revoltes a Budapest i Praga, a Polònia, la crisi dels míssils de Cuba, etc). És a dir, la dissuasió, vist des de 2014, sembla que va funcionar, perquè "no va passar res", al menys a Europa, directament entre els Estats Units i la Unió Soviètica (i llurs aliats respectius). Dit d'una altra manera, es pot considerar que l'OTAN va funcionar a base de *no entrar mai en operacions. Mai, cap operació*. En canvi, a partir de 1991, desapareguda la Unió Soviètica, al llarg dels anys l'Aliança Atlàntica ha entrat realment diversos cops en operacions (Bòsnia i Hercegovina, Kosovo, Afganistan, pirateria en aigües de l'Índic), i el problema és que aquestes operacions, per bé que hagin anat (i algunes van funcionar adequadament en relació als objectius buscats), donen la sensació que no han acabat de funcionar correctament, fins i tot en casos com els de Bòsnia i Hercegovina i Kosovo. És el problema de passar de la teoria a la pràctica, les coses –com en la vida real– moltes vegades no acaben d'anar segons el llibre de instruccions. No és una paradoxa menor.

La tercera paradoxa és encara més seriosa, i s'ha posat de manifest realment en aquests vint-i-cinc anys de món "post-bipolar". L'OTAN va guanyar la Guerra Freda, poca gent ho dubta, però va quedar tan desorientada en veure's sense *enemic* visible i creïble (en desaparèixer la Unió Soviètica com a amenaça frontal) que encara no s'ha refet. D'una banda, perquè va guanyar la Guerra Freda, sense cap batalla militar, sense rendició de les tropes enemigues. De fet, l'adversari, jugant "brut", es va volatilitzar, va *implosionar* per dins, la Perestroika va començar una feina que van rematar amb entusiasme les quinze repúbliques federatives que conformaven la URSS, i que van pactar esdevenir quinze nous estats sobirans internacionalment reconeguts, que Rússia, des de molt abans de Putin, vol fer "tornar a casa", o al menys sota la seva àrea de influència directa. Davant el desconcert que es viu a Ucraïna només cal recordar que, des de 1992, Rússia ha potenciat, tolerat o emparat al menys cinc amputacions territorials d'Estats exsoviètics veïns: Abkhàsia, Ossètia del Sud, Nagorno Karabakh, Transnístria i ara parts d'Ucraïna. I l'OTAN, davant d'això, no pot fer gran cosa més que maniobres simbòliques als països Bàltics o Polònia. L'escenari d'una guerra real amb Rússia està totalment exclòs, i a més, els articles 5 i 6 del Tractat de Washington són taxatius: mentre no hi hagi una amenaça o atac militar contra un estat membre, l'OTAN no pot actuar. D'aquesta peculiar "visió del món" en la que viu l'Aliança des de 1992, se'n diu *desorientació estratègica*.

Per això, val la pena mirar un document essencial en la doctrina OTAN: l'anomenat *Concepte Estratègic*, que és el document de referència que l'OTAN produeix regularment al llarg del temps, per tal de fixar la seva posició en el món, i les diferents hipòtesis amb les quals es pot veure confrontada. L'actual és de 2010, els anteriors són de 1999 (pel 50^è Aniversari del Tractat), de 1991, i els anteriors, escassos, ja són molt més "de Guerra Freda", és a dir convencionals ideològicament i operativament. El de 2010 (com els de 1999 i 1991) mereix una lectura atenta, perquè descriu bé aquest desconcert estratègic.

En descàrrec de l'OTAN, però, cal preguntar-se qui no ho està, de desorientat estratègicament des de fa un quart de segle? Adaptar-se a un món mutant i difícil d'entendre, o plegar, aquest seria el dilema.